

УДК 94(477.83-21):061.2(=161.2)"185/191"
DOI: 10.24919/2312-2595.9/51.254448

Богдан ЯНИШИН

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії України XIX – початку XX ст., Інститут історії України НАН України, вул. Грушевського, 4, м. Київ, Україна, індекс 02000 (bogdanyanyshyn@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0386-2530>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/B-9516-2019>

Бібліографічний опис статті: Янишин, Б. (2022). «Є це перше українське товариство»: філія «Зорі» в Дрогобичі до початку Першої світової війни. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 9/51, 110–125. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.9/51.254448>.

«Є ЦЕ ПЕРШЕ УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО»: ФІЛІЯ «ЗОРІ» В ДРОГОБИЧІ ДО ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація. *Мета статті* полягає у всебічній реконструкції діяльності філії Товариства руських ремісників і промисловців «Зоря» в Дрогобичі наприкінці XIX – на початку XX ст. **Методологічне підґрунтя** становить міждисциплінарний підхід. Особливий акцент зроблено на структурно-функціональному системному аналізі історіографічних фактів та методі критичного аналізу документального матеріалу. **Наукова новизна** статті полягає у спробі комплексної реконструкції становлення та діяльності дрогобицької філії Товариства «Зоря» протягом кінця XIX – початку XX ст. **Висновки.** Опрацювавши низку архівних та опублікованих джерел, ми дійшли висновку, що дрогобицька філія «Зорі», ставши першим українським товариством у передгір'ї Карпат, невдовзі перетворилася на чільного модератора суспільно-культурного життя українців міста. Ініціюючи численні культурно-просвітницькі акції, дрогобицькі «зоряни» розгорнули різнопланову діяльність, у якій єдналися перед тим розрізнені українські сили.

© Богдан Янишин, 2022

Своєю солідарною культурною працею на користь місцевого українства «зоряни» чимало спричинилися до значного зміцнення національного життя в Дрогобичі, перед тим майже повністю здомінованого польським і єврейським культурними впливами. Таке символічне опанування міського простору мало чималий мобілізуючий вплив на українську громаду міста в роки Першої світової війни та, особливо, в період існування Західноукраїнської народної республіки. З огляду на це вивчення діяльності регіональних філій інших українських господарських інституцій має стати важливим завданням для сучасних дослідників.

Ключові слова: Дрогобич; філія Товариства руських ремісників і промисловців «Зоря»; культурно-просвітницька діяльність; українське міщанство.

Bohdan YANYSHYN

PhD (History), Senior Research Fellow of Department of History of Ukraine of the XIX – early XX cc., Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine, 4, Hrushevsky Str., Kyiv, Ukraine, postal code 02000 (bogdanyanyshyn@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0386-2530>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/B-9516-2019>

To cite this article: Yanyshyn, B. (2022). «Ye tse pershe ukrainske tovarystvo»: filiiia «Zori» v Drohobychi do pochatku Pershoi svitovoi viiny ["This is the first Ukrainian society": Zorya branch in Drohobych before the First World War]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 9/51, 110–125. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.9/51.254448> [in Ukrainian].

"THIS IS THE FIRST UKRAINIAN SOCIETY": ZORYA BRANCH IN DROHOBYCH BEFORE THE FIRST WORLD WAR

Summary. *The purpose of the article is to comprehensively reconstruct the activities of the branch of the Society of Ruthenian Craftsmen and Industrialists "Zorya" in Drohobych in the late nineteenth – early twentieth century. The methodological basis of the research is an interdisciplinary approach. The article particularly emphasizes the structural and functional systematic analysis of historiographical facts*

and the method of critical analysis of documentary material. The scientific novelty of the paper is to comprehensively reconstruct the formation and operation of the Drohobych branch of the Zorya Society during the late XIX – early XX centuries. Conclusions. After studying several archival and published sources, we concluded that the Drohobych branch of Zorya, being the first Ukrainian society in the foothills of the Carpathians, soon became the leading moderator of the socio-cultural life of Ukrainians in the city. Initiating numerous cultural and educational events, the Drohobych "Zoryas" launched various activities, which united previously disparate Ukrainian forces. Through their solidary cultural work to benefit local Ukrainians, "Zoryas" contributed to the strengthening of national life in Drohobych, once almost entirely dominated by Polish and Jewish cultural influences. Such a symbolic mastery of urban space had a significant mobilizing effect on the Ukrainian community of the city during the First World War and, especially, during the existence of the Western Ukrainian People's Republic. Studying the activities of regional branches of other Ukrainian economic institutions should become an essential task for modern researchers.

Key words: Drohobych; branch of the Society of Ruthenian Craftsmen and Industrialists "Zorya"; cultural and educational activities; Ukrainian bourgeoisie.

Постановка проблеми. Протягом останнього тридцятиліття історіографія інституційної складової українського соціально-економічного руху в Габсбурзькій Галичині автономічної доби збагатилася чималою кількістю різнопланових видань – від енциклопедичних гасел і статейних розвідок до узагальнювальних студій у дисертаційному та монографічному форматах (Янишин, 2020). Втім, дослідницька оптика переважальної більшості наявних сьогодні праць надалі є виразно «львовоцентричною». Йдеться про те, що у фокусі дослідницької уваги здебільшого перебувають явища і процеси, які відбувалися у столиці коронного краю Галичини та Володимирії. За такого підходу галицька провінція надалі залишається правдивою terra incognita, що унеможлиблює ані з'ясування регіональних особливостей українського соціально-економічного життя, ані створення узагальнювальної студії про тогочасний соціально-економічний рух у гармонійній єдності всіх його організаційних складових. Звертаючи увагу колег на очевидний дисбаланс у вивченні інституційної складової українського соціально-економічного руху в Габсбурзькій Галичині автономічної доби, спробу-

емо показати плідність звернення до його регіонального виміру на прикладі реконструкції довоєнного періоду діяльності дрогобицької філії Товариства руських ремісників і промисловців «Зоря», яке було найстарішою українською міщанською організацією, заснованою у Львові ще в 1884 р.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Головним джерельним комплексом для нас виступають архівні матеріали, котрі відклалися у фонді «Зорі» в Державному архіві Львівської області. Тут особливу цінність для нас становлять збережені протоколи засідань виділу дрогобицької «Зорі» за 1904–1924 рр. (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а), як і збережена коротка рукописна історія філії (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 37, 66–70). Також важливими є різнопланові матеріали, що з'явилися з нагоди відзначення сорокалітнього («Зоря» її минуле і сучасне», 1924) та півстолітнього («Ювілейний збірник», 1934) ювілеїв товариства і були зібрані в окремих виданнях.

Увага дослідників до інституційного феномену «Зорі» на сьогодні є чималою. Зокрема, спеціально до нього зверталися у статейному форматі Ірина Мищишин (Мищишин, 2016) та монографічному Оксана Пасіцька (Пасіцька, 2013). Втім, у їхніх студіях практично обійдена увагою діяльність провінційних осередків товариства. Особливостям регіональної політики керівництва «Зорі» наприкінці XIX – в першій третині XX ст. присвячено нашу спеціальну розвідку (Янишин, 2021). Однак в ній лише стисло згадано головні віхи історії дрогобицької «Зорі», яка була чи не найбільш чисельним і активним провінційним осередком. Цими обставинами і зумовлена актуальність теми нашого дослідження.

Мета статті полягає у всебічній реконструкції діяльності філії Товариства руських ремісників і промисловців «Зоря» в Дрогобичі наприкінці XIX – на початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Філія «Зорі» в Дрогобичі була одним із найстаріших регіональних осередків Товариства. Вона постала в 1897 р. і стала першою українською організацією міста та цілого повіту. Поява Товариства засвідчила зрілість громадських амбіцій місцевих мешканців, їх намагання діяти солідарно в умовах дедалі зростаючої конкуренції з більш чисельними та організованими польською та єврейською громадами міста. Про перші роки існування філії ми знаємо небагато, адже діловодна документація того часу до нас не дійшла. Натомість, в архівному фонді «Зорі» в

Державному архіві Львівської області відкласяся, як ми вже згадували вище, об'ємна книга протоколів засідань дрогобицької управи за 1904–1924 рр. (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а), котрі уможливають доволі докладну реконструкцію історії товариства протягом цього двадцятиліття.

Дрогобицька «Зоря» постала з ініціативи двох гімназійних учнів – сина кравця Гриня Левинського і сина міщанина-хлібороба Степана Кушніра (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 40, арк. 1). На перших загальних зборах до складу товариства увійшли 22 особи. Вони обрали керівництво філії у такому складі: нотаріус Іван Мицавка (голова), о. Антін Рудницький, Лев Мороз, Мирослав Михнович, Микола Василівський, Остап Губицький та Дмитро Татарський («Зоря» її минуле і сучасне», 1924, с. 101). Другим головою філії був щойно згаданий знаний серед містян катехит народної школи о. Антін Рудницький, котрий керував дрогобицькими «зорянами» декілька каденцій поспіль. Дрогобицька філія мала власну печатку із зображенням коронованого лева, який зіперся передніми лапами на скелю. Довкола зображення містився напис «Товариство руських ремісників «Зоря» в Дрогобичі».

Членом Товариства міг стати кожний охочий, котрий поділяв його статутні засади та заплатив 1 кор. вписового. При цьому претендент мав мати хоча б одного поручителя зі складу «зорян». У протоколі подекуди зустрічаємо факти відмови охочим у вступі до філіального грона власне на тій підставі, що ніхто з членів осередку не знав претендента і не міг за нього поручитися. У даному випадку йшлося, вочевидь, про небезпеку псування або й викрадення майна Товариства. Втратити членство можна було з кількох причин. Найчастіше – через борги, про що йтиметься нижче. Також доволі часто «зоряни» позбувалися членства внаслідок порушення статутних положень та неетичної поведінки. Такого роду рішення обговорювалися і голосувалися на засіданнях виділу. Відзначимо, що подібні постанови про позбавлення членства були буденним явищем і приймалися мало не на кожному зібранні, що свідчить про принциповість членів виділу у дотриманні «зорянами» обумовлених товариських звичаїв.

Про перші кроки дрогобицької «Зорі» ми дізнаємося з короткої анонімної історії філії, яка була написана з нагоди відзначення півстолітнього ювілею заслуженої для українського суспільно-

економічного руху інституції. Стосовно ранньої історії Товариства ми знаємо про такі важливі події, як посвячення прапора дрогобицької «Зорі» в 1900 р., заснування бібліотеки, розбудову мережі гуртків та численні культурно-просвітницькі акції (вистави, вечорниці, чайні вечери, фестини, краєзнавчі прогулянки тощо). Змальовуючи початки першого українського товариства у місті, невідомий його літописець згадував: «В «Зорі» згуртувалося майже ціле життя дрогобицького українського громадянства. При ній був гарний хор, аматорський кружок. [...] В ній знаходили члени пораду і розраду та підмогу» (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 37, арк. 66). Про фінансову респектабельність товариства говорить заснування від самих початків допомогового фонду, з якого члени, котрі потрапили в складні життєві обставини, могли отримувати фінансову поміч.

Як уже згадувалося, завдячуючи збереженій книзі протоколів дрогобицької філії, від травня 1904 р. ми вже доволі докладно поінформовані про її діяльність. Чи не найбільше уваги у протоколах відведено виборам керівництва осередку. Взоруючись на номенклатуру виборних органів центральної львівської управи, в травні 1904 р. головою філії було обрано М. Качмара, заступником Л. Мороза, секретарем М. Гутовича, касиром О. Неговича, контролером Е. Рихлевського, бібліотекаром І. Гарасимовича. В цьому складі виділ пропрацював до загальних зборів осередку, що відбулися 1 січня 1905 р. На них головою місцевої «Зорі» став Л. Мороз, а його заступником Г. Кузів. До складу виділу також увійшли Е. Рихлевський, Д. Татарський, А. Негович, Н. Петрикевич, І. Угрин, В. Паньків та В. Олексин (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 1). В наступних каденціях головами були Я. Олесницький, Й. Саварин, Г. Кузів, Ф. Грабовенський, В. Чапельський, В. Кобрин, А. Негович і М. Петрикевич. Деякі голови осередку настільки вправно керували справами осередку, що їх обирали декілька каденцій поспіль. Поряд зі згаданим вище о. Антіном Рудницьким, назвемо також імена др. Григорія Кузіва та Володимира Чапельського. Їхні постаті, поза сумнівом, варті прискіпленої уваги місцевих краєзнавців.

Пересічно, засідання виділу відбувалися один раз на місяць. Хоча при потребі, особливо з нагоди виборів нового виділу і розподілу обов'язків серед його членів, дрогобицькі «зоряни» у тіснішому гроні зустрічалися й частіше. Загальні ж збори Товариства зазвичай відбувалися раз на рік. Та якщо голова виділу чи біль-

шість його членів зрікалися своїх повноважень дочасно, що іноді траплялося в історії філії (перший зафіксований раз в 1906 р.), то загальні збори відбувалися частіше. На таких зборах виділ звітував про свою діяльність і складав повноваження, а згодом відбувалися вибори нового виділу. До голосування допускалися лише ті члени, котрі справно платили внески і не мали жодних боргів.

Як свідчать протоколи засідань, дрогобицька філія доволі динамічно зростала, адже майже на кожному зібранні в порядку денному значилося питання прийняття до складу нових членів. Для прикладу наведемо другу половину 1904 р.: на червневому засіданні осередок зріс одразу на шість нових «зорян» (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 3 зв.), на жовтневому зібранні додалося ще вісім нових членів (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 4), а на грудневому «зорянами» стали ще дев'ять дрогобичан. З цього можемо зробити висновок, що філія набула чималої популярності у середовищі дрогобицьких українців, що тим самим продемонстрували їхню зацікавленість в організованих формах громадського життя. Водночас у документах ми практично не зустрічаємо прямих відомостей про кількість членів філії, адже частині «зорян» через борги виділ призупиняв їхнє перебування в товаристві. І все ж, з дотичних повідомлень можемо зробити висновки про чималу чисельність першого українського товариства в Дрогобичі. Так, грудневий протокол 1904 р. містить рішення про друк 250 примірників статутів «Зорі» для своїх членів (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 5 зв.). У протоколі загальних зборів Товариства від 2 лютого 1908 р. відзначено, що протягом 1907 р. до дрогобицької «Зорі» зголосився 21 новий член (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 52). Зі свого боку, в протоколі від 19 серпня 1912 р. міститься постанова надрукувати 500 запрошень на заплановані вечорниці (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, 100 зв.). Цікаво, що своєрідним колективним членом дрогобицької «Зорі» була місцева греко-католицька громада оо. Василіан.

Уповні очікувано, що в ті часи чоловічої домінації у всіх сферах громадського життя, серед дрогобицьких «зорян» домінували представники сильної статі. Втім, як свідчення стрімкої емансипації галицького суспільства на початку ХХ ст., дедалі частіше подибуємо серед новоприйнятих членів імена жінок. Уперше дрогобичанки як членкині «Зорі» згадуються у протоколі від 24 червня 1905 р. Тоді до складу Товариства прийняли одразу трьох

жінок: Кароліну Рихлевську, Анну Хрувичовну та Анну Олекситовну (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 19–19 зв.). Відзначимо, що це були дружини «зорянських» активістів. Їхній приклад подіяв мотивуюче для українок Дрогобича. Зокрема, вже на наступному липневому 1905 р. засіданні «зорянками» стали ще чотири мешканки міста. Водночас жінок ніколи протягом досліджуваного періоду не обирали до складу керівних органів.

Чи не найбільше уваги на зібраннях дрогобицької «Зорі» відводилося проблемі здобуття необхідних коштів для функціонування інституції. З цією метою регулярно піднімалося питання своєчасної оплати членами своїх внесків та обговорення шляхів стягнення боргів, адже від цього залежала можливість реалізації багатьох культурно-просвітницьких та харитативних завдань філії. Про серйозність цієї проблеми свідчить, приміром, такий, зрештою доволі поширений, запис у протоколі від 2 жовтня 1904 р.: «Рішено попросити про вирівнювання залеглих вкладок і боргу п. Івана Кульчицького в 7 кор., Василя Петрику в 14 кор. і Кароля Швабовича в 80 кор.» (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, 4 зв.–5). Зрозуміло, що ці суми були відчутними для такого небагатого товариства. Іноді виділ йшов на доволі радикальні кроки, щоб опам'ятати своїх хронічних боржників. Зокрема, в липневому 1905 р. протоколі йшлося про рішення позбавити членства всіх боржників, чії залеглості сягають більше 4 кор., і вивісити списки виключених на стіні будинку товариства для загального поінформування громадськості (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 20). Відтоді подібні рішення виділу стають періодичними. Поряд із цим, виділ страшив боржників судовими позовами, які, щоправда, не мали юридичної перспективи. Поновлення ж членства у Товаристві було можливе лише за умови погашення боргу і сплати нового вписового.

Крім пильнування пунктуальної сплати членських внесків, дрогобицька «Зоря» намагалася збільшити свої фонди шляхом провадження господарської діяльності. Найбільшим джерелом прибутків стало влаштування різних забав (насамперед вечорниць і танців), на яких всі охочі могли брати участь за певну вхідну оплату. Поряд із цим деякий прибуток давало винаймання своїх приміщень для різних заходів (весілля, хрестини, ювілеї, зібрання інших товариств тощо), як самим «зорянам», так і іншим мешканцям міста та повіту. Деякий дохід приносили виступи «зорянської»

театральної трупи та оркестру, які декілька разів на рік відбувалися у найбільших приміщеннях міста. Також кошти «зорянській» скарбничці давали популярні серед містян лотерейні розіграші («фанти»). Зрештою, додатній економічний ефект дало провадження одним із «зорян» курсів танців у приміщеннях Товариства.

Дрогобицькі «зоряни» вели доволі активне громадське життя. Так, постійними були спільні відзначення релігійних свят (серед яких найбільшою популярністю тішилися різдвяна коляда і великодні гаївки) та організація вечорниць. Останні проводилися особливо часто, пересічно двічі на місяць, що говорить про популярність такого формату відпочинку у тогочасному міщанському середовищі. Програма вечорниць існувала у двох варіантах – святковому та розрахованому на період посту. У протоколах заховався поодинокий опис програми останньої версії вечорниць, що передбачала науково-популярний відчит, виступ хору, декламації поезій та товариські забави (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 54 зв.). Поряд із цим, «зоряни» брали участь у міських заходах з нагоди локальних свят чи ювілеїв членів правлячої династії.

Також члени товариства відзначали національні свята всеукраїнського та регіонального масштабу. У першому випадку можемо говорити про становлення традиції проведення Шевченківських вечорів у березні кожного року. Ці святкування відбувалися спільно з іншими українськими товариствами міста. Стосовно ж регіональних свят, найчастіше у протоколах згадується щорічне вшанування знесення панщини на західноукраїнських землях. Відзначимо, що саме дрогобицька «Зоря» завжди ініціювала відзначення подій 1848 р. у місті, запрошуючи до співпраці інші українські інституції. Урочистості відбувалися за усталеною програмою: церковна відправа, тематична доповідь, концерт у міській залі та вечорниці з танцями і почастунком (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 18). У 1909 р. дрогобицькі «зоряни» виступили ініціаторами широкого відзначення ювілею свого славного земляка Івана Франка (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 66 зв.).

Крім того, влаштовувалися регулярні науково-популярні відчити на історичні та господарські теми. Прелегентами зазвичай були самі «зоряни» – викладачі місцевих шкіл та гімназії. Про інтенсивність лекторської діяльності дрогобицької «Зорі» дає уявлення звіт голови осередку Г. Кузіва, який у своїй доповіді на загаль-

них зборах в лютому 1908 р. поінформував присутніх, що протягом минулого 1907 р. відбулося п'ять відчитів (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 52). Відзначимо, що організовані дрогобицькою «Зорею» відчити були безкоштовні для всіх охочих, що говорить про розуміння виділом важливості просвітницьких завдань своєї інституції. Для поінформування містян про публічні виклади друкувалися оголошення у значній кількості, щоб їх розповсюдити всіма районами міста та околицями. Згадаємо також, що місцеві «зоряни» були бажаними гостями на урочистостях інших українських товариств міста і повіту, делегуючи своїх представників з грошовими подарунками. При цьому особливою урочистістю були позначені посвяти прапорів новопосталих інституцій – на такі свята «зоряни» посилали свого уповноваженого представника, який за тогочасною традицією вбивав від імені Товариства цвях у жердину, на якій кріпився прапор.

Поряд із організацією суто місцевих акцій, дрогобицькі «зоряни» також у діяльний спосіб відгукувалися на культурні потреби українства цілого краю. Так, зі своїх скромних фондів товариство надсилало пожертви, приміром, на будову українського театру у Львові (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 3), бурси Педагогічного товариства у Львові (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 48), місцевої української гімназії (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 92 зв.) і читальні в селі Медвежа (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 67 зв.), а також на розвиток товариств «Руська захоронка», «Рідна школа», «Сокіл» і «Січ» (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 3, 56 зв., 116 зв.). Не пройшли дрогобицькі «зоряни» і повз тогочасні голосні події польсько-українського протистояння у Львівському університеті та широко обговорювану тоді проблему створення національної вищої школи (Тельбак, 2017). Зокрема, коли на початку 1907 р. відбулися чергові сутички між молоддю двох народів і декількох українських студентів було заарештовано, дрогобицька «Зоря» на своєму засіданні прийняла доволі сміливу заяву: «Рішено односторонно солідаризуватися з напрямом чинної боротьби, розпочатої через українську молодіж академічну в справі здобуття для нашого народу університету, висказати ув'язненим академікам повне признание і честь і вислати в хосен потерпівшої молодіж з каси Товариства квоту 20 корон» (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 40).

Особливою гордістю дрогобицьких «зорян» стала власна бібліотека, на яку спрямовувалися чималі фінансові ресурси, а питання її функціонування слухалося кілька разів на рік на засіданнях виділу. Бібліотека складалася з різножанрових книжкових видань та численної періодики. Наскільки дозволяють про це судити збережені протоколи, саме періодика найчастіше приваблювала членів товариства до бібліотеки. Відповідно до пропозицій бібліотекаря, дрогобицька «Зоря» передплачувала такі популярні галицькі видання, як «Діло», «Гайдамаки», «Громадський голос», «Свобода», «Народне слово», «Нове слово», «Зеркало», «Оса», «Głos», «Kurjer Lwowski», «Monitor», «Przemysławiec» та ін. У листопаді 1910 р. виділ Товариства вирішив нав'язати сталі взаємини з бібліотекою Товариства імені Шевченка у Львові, надсилаючи 6 кор. місячно для постійного поповнення власних фондів.

Цікавість до читання була настільки значною, що в протоколах віднотовано кількаразові звернення голови філії до бібліотекаря з проханнями збільшити години праці. Відзначимо, що бібліотекар, як і решта членів виділу, працював на громадських засадах. Також була прийнята заборона на видачу літератури з бібліотеки не членам Товариства. Бібліотечні фонди удоступнювалися лише на засаді домовленостей між іншими українськими інституціями Дрогобича за певну, зрештою, доволі символічну оплату. Так, у протоколах виділу найчастіше згадується місцевий осередок «Січи», члени якого користувалися «зорянською» бібліотекою за 1 кор. місячно.

Важливо, що філія «Зорі», ставши першим українським товариством міста та повіту, виявилася також ініціатором важливої міжінституційної комунікації у громадському просторі Дрогобича. Зокрема, у протоколах засідань виділу філії ми неодноразово натрапляємо на повідомлення про культурно-просвітницькі акції, що їх дрогобицькі «зоряни» влаштовували спільно з іншими українськими товариствами міста і повіту. Для прикладу наведемо постанову від 12 травня 1909 р., у змістовому плані доволі поширену в протоколах: «Ухвалено запросити до участі в торжественнім обході знесення панщини всі тут руські Товариства» (ДАЛЮ, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 66). Серед заприятельованих інституцій найчастіше згадуються осередки «Руської захоронки», «Січи» та «Селянської бурси». Саме здебільшого у порозумінні та співпраці з ними дро-

гобицька «Зоря» влаштувала популярні серед містян Шевченківські дні, фестини та вечорниці.

Натомість, «зоряни» послідовно відмежовували себе від польських дрогобицьких товариств, не бажаючи входити з ними в тісніші інституційні взаємини. Так, коли в лютому 1906 р. було обговорено пропозицію польського «Towarzystwa Pomoc Przemysłowa» приєднати до себе дрогобицьку «Зорю» як асоційованого члена, відповідь була категорично відмовною. Із застереженням дрогобицькі «зоряни» поставилися і до співпраці з москвофільським «Товариством імені Михайла Качковського», відмовивши його керівництву в оренді власних приміщень для проведення пропагандистських заходів. Наведені факти переконливо засвідчують зміцнення національної свідомості у широких колах провінційного українського міщанства. Про історичні смаки «зорян» може говорити рішення виділу від 12 серпня 1909 р. придбати портрет гетьмана Івана Мазепи для прикрашення приміщення дрогобицької філії (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 67 зв.).

Як свідомі своїх прав і національних інтересів, члени філії організовано виступили під час трагічних виборів до австрійського парламенту 19 червня 1911 р. Як відомо, в результаті зловживання місцевої влади, котра цинічно просувала свого кандидата, в місті почалися масові заворушення. Під час їх жорстокого придушення було вбито 29 осіб, ще двоє відразу померли від ран, а близько 100 учасників і очевидців заворушень отримали поранення. У цих подіях, відомих в історії як Дрогобицький розстріл виборців, помітними були й місцеві «зоряни». Зокрема, довголітній член виділу Дмитро Татарський, відважно вийшовши з натовпу, закликав солдатів припинити стрілянину, але його вбив жандарм штиком. Кошти похорону свого довголітнього члена «зоряни» вирішили взяти на себе, про що було зазначено у протоколі засідань від 25 липня 1911 р. (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 90). Також на знак жалоби за безневинно вбитими містянами виділ вирішив до кінця поточного року не проводити вечорниць. Принагідно відзначимо, що події 19 червня 1911 р., як про це було відзначено на загальних січневих зборах осередку в 1912 р., на деякий час загальмували громадський рух у Дрогобичі, втім і подальший поступ місцевої філії «Зорі».

Найбільшим клопотом для дрогобицької «Зорі» була відсутність власного помешкання. Протягом досліджуваного періоду Товариство винаймало декілька кімнат у різних будинках в центральній частині міста і з часом дедалі більше відчувалася втома від періодичних переїздів, як і брак вільного місця для дедалі чисельніших «зорян». Також і оренда приміщень коштувала чимало, що підривало й без того невеликі фонди провінційного товариства. З огляду на це було вирішено складати кошти на купівлю земельної ділянки (так званий «фонд будови власного дому») та подальшу побудову свого приміщення. Уперше це питання було артикульоване на засіданні 20 вересня 1905 р. Під час його обговорення було прийнято ухвалу: «Виділ вирішив піти в депутації до бургомістра міста і просити про пляц під будову власної хати» (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 23 зв.). Відтоді згадане питання піднімалося на засіданнях виділу неодноразово (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 30 зв.). До початку Першої світової війни «зорянам» вдалося зібрати необхідні кошти на придбання власної оселі, але вибух світового протистояння відсунув реалізацію цієї ідеї на другий план. Після завершення війни шалена інфляція знецінила відкладені гроші, тож «зоряни» реалізували мрію про свою оселю вже в 1930-х рр. (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 37, арк. 66–70).

Про інституційну зрілість дрогобицької «Зорі» свідчать ініціативи її керівництва зі створення нових організацій. Маємо на увазі важливу для дрогобицьких міщан пропозицію голови Товариства Ф. Грабовенського, занотовану у протоколі засідання виділу від 5 вересня 1909 р., заснувати власне кредитове товариство. Ідею свого голови виділ цілком схвалив: «На внесення Предсідателя ухвалено заснувати Товариство заробкове під назвою «Спілка кредитова членів Товариства руских ремісників в Дрогобичі», спілка зареєстрована з обмеженою порукою» (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 67). Було вирішено, що членами спілки можуть стати лише «зоряни», котрі сплатять 1 кор. вписового. Спілка почала функціонувати 6 жовтня 1909 р., коли на загальних зборах було прийнято її статут і вибрано дирекцію (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 68 зв.).

Іншим промовистим свідченням інституційної солідності дрогобицької «Зорі» стало рішення прийняти діяльну участь у Краєвому з'їзді українських ремісників і промисловців, прийняте на

засіданні виділу 22 червня 1914 р. (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 118). Тоді було ухвалено делегувати на з'їзд своїх відпоручників Миколу Петрикевича та Андрія Модрицького, оплативши їм кошт подорожі та перебування в столиці краю. Як відомо, згаданий з'їзд відбувся 29 червня 1914 р. у Львові в залі «Народного дому» за численної участі делегатів з усієї Східної Галичини («Красвий З'їзд», 1914).

Насамкінець відзначимо, що дрогобицькі «зоряни» цінували власне перебування у складі філії. Про це свідчить їхнє намагання плекати інституційну пам'ять шляхом відзначення власних ювілейних дат. Уперше про необхідність влаштування таких урочистостей було згадано в травневому протоколі 1907 р. з нагоди десятиліття осередку. Виділ, обговоривши пропозицію тогочасного голови філії Й. Саварина, ухвалив «устроїти 10-й ювілей існування «Товариства» як слідує» (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 43). Це передбачало урочисте богослужіння в присутності всіх членів зі своїм прапором, далі мала відбутися урочиста маніфестація містом, завершити ювілейні урочистості планувалося гостинною толокою з буфетом.

Останнє передвоєнне засідання дрогобицької «Зорі» відбулося незадовго до вибуху Першої світової війни 22 червня 1914 р. На ньому обговорювалися цілком прозаїчні питання, пов'язані з подальшим розвитком інституції. Зокрема, в останньому передвоєнному протоколі йшлося про звіт комітету з організації фестин, обговорювалися поточні фінансові питання, заслуховувався звіт секретаря, котрий дочасно складав свої повноваження (ДАЛО, ф. 295, оп. 1, спр. 4 а, арк. 117 зв.). Невдовзі розпочалося перше в історії людства світове військове протистояння, котре суттєво скорегувало життєві плани дрогобичан та зруйнувало їхні інституції. Свою діяльність місцева філія «Зорі» відновила лише у вересні 1917 р. за зовсім інших суспільно-політичних і економічних обставин. Тож історія дрогобицьких «зорян» у міжвоєнний час заслуговує окремого дослідження.

Висновки. Як свідчить наведений матеріал, дрогобицька філія «Зорі», ставши першим українським товариством у передгір'ї Карпат, невдовзі перетворилася на чільного модератора суспільно-культурного життя українців міста. Ініціюючи численні культурно-просвітницькі акції, дрогобицькі «зоряни» розгорнули різнопланову діяльність, в якій єдналися перед тим розрізнені українські сили.

Своєю солідарною культурною працею на користь місцевого українства «зоряни» чимало спричинилися до значного зміцнення національного життя у Дрогобичі, перед тим майже повністю здомінованого польським і єврейським культурними впливами. Таке символічне опанування міського простору мало чималий мобілізуючий вплив на українську громаду міста в роки Першої світової війни та, особливо, в період існування Західноукраїнської народної республіки. З огляду на це вивчення діяльності регіональних філій інших українських господарських інституцій має стати важливим завданням для сучасних дослідників.

Джерела та література

ДАЛО – Державний архів Львівської області.

«Зоря» її минуле і сучасне. Пропам'ятна книга з нагоди сорокових роковин існування товариства українських ремісників і промисловців «Зоря» у Львові. (1924). Львів.

Краєвий З'їзд українських ремісників і промисловців. (1914). *Діло*, 146, с. 1–2.

Мищишин, І. (2016). Культурно-освітня діяльність товариства «Зоря» у Львові (1884–1939). *Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika*, 2, 423–433.

Пасіцька, О. (2013). *Львівська «Зоря» – товариство українських ремісників, промисловців і торговців (1884–1939): історичний нарис.* Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Тельвак, В. (2017). Михайло Грушевський та польсько-український конфлікт у Львівському університеті: спроба реконструкції. *Східноєвропейський історичний вісник*, 4, 28–35.

Ювілейний збірник «Памяткове видання Товариства «Зоря» у Львові» з нагоди свята п'ятидесятилітніх роковин Товариства. (1934). Львів: Накладом Товариства «Зоря» у Львові.

Янишин, Б. (2020). Соціально-економічна модернізація габсбурзької Галичини: історіографія вибраних аспектів. *Український селянин*, 22, 82–90.

Янишин, Б. (2021). Регіональна політика Товариства руських ремісників і промисловців «Зоря». *Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки*, 1, 59–65.

References

DALO – Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti [State Archives of Lviv Region] [in Ukrainian].

- «Zoria» yii mynule i suchasne. Propamiatna knyha z nahody sorokovykh rokovyn isnuvannia tovarystva ukraïnskykh remisnykiv i promyslovtziv «Zoria» u Lvovi [“Zorya” is its past and present. A commemorative book on the occasion of the fortieth anniversary of the Zorya Society of Ukrainian Craftsmen and Industrialists in Lviv]. (1924). Lviv [in Ukrainian].
- Kraievyy Zizd ukraïnskykh remisnykiv i promyslovtziv [Regional Congress of Ukrainian Craftsmen and Industrialists]. (1914). *Dilo – Work*, 146, pp. 1–2 [in Ukrainian].
- Myshchyslyn, I.** (2016). Kulturno-osvitnia diialnist tovarystva «Zoria» u Lvovi (1884–1939) [Cultural and educational activities of the Zorya Society in Lviv (1884–1939)]. *Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika – Scientific works of the Academy Jan Długosz in Częstochowa*. *Pedagogy*, 2, 423–433 [in Ukrainian].
- Pasitska, O.** (2013). Lvivska «Zoria» – tovarystvo ukraïnskykh remisnykiv, promyslovtziv i torhovtsiv (1884–1939): istorychnyi narys [Lviv “Zorya” – a society of Ukrainian artisans, industrialists and merchants (1884–1939): a historical essay]. Lviv: I. Krypyakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Telvak, V.** (2017). Mykhailo Hrushevskyy ta polsko-ukraïnskyi konflikt u Lvivskomu universyteti: sproba rekonstruktsii [Mykhaylo Hrushevsky and the Polish-Ukrainian conflict in Lviv university: reconstruction]. *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk – East european historical bulletin*, 4, 28–35 [in Ukrainian].
- Yuvileinyi zbirnyk «Pamiatkovе vydannia Tovarystva «Zoria» u Lvovi» z nahody sviata piatdesiatylytnikh rokovyn Tovarystva [Anniversary collection “Memorable edition of the Society “Zorya” in Lviv” on the occasion of the fiftieth anniversary of the Society].* (1934). Lviv: Published by Zorya Society in Lviv [in Ukrainian].
- Yanyshyn, B.** (2020). Sotsialno-ekonomichna modernizatsiia habsburzkoï Halychyny: istoriohrafiiа vybranykh aspektiv [Socio-economic modernization of the Habsburg Galicia: historiography of selected aspects]. *Ukraïnskyi selianyn – Ukrainian peasant*, 22, 82–90 [in Ukrainian].
- Yanyshyn, B.** (2021). Rehionalna polityka Tovarystva ruskykh remisnykiv i promyslovtziv «Zoria» [Regional policy of the Society of ruthenian craftsmen and industrialists “Zorya”]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiа: Istorychni nauky – Cherkasy university bulletin: historical sciences*, 1, 59–65 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.01.2022 р.
Стаття рекомендована до друку 10.03.2022 р.